

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

een kader waarin alles 'psychoanalyse' zou zijn. Hoe interessant een aantal hoofdstukken ook is, het boek heeft ook het manco van veelzijdigheid. Ik zie geen specifieke lezersdoelgroep voor me en de stijl van de hoofdstukken wisselt wel erg sterk: te veel tinten psychoanalyse. Voor mij is het vooral interessant om een indruk te krijgen van de breedheid van het psychoanalytische bolwerk 'Tavistock en Portman' en te zien hoe zij een plaats willen houden in de overheidsgefinancierde GGZ.

Lastiggevallen door krokodillen

Bespreking van

Marion Milner (2012). *Bothered by alligators*. Inleiding Margaret Walters. Hove/New York: Routledge. ISBN 978 0 415 68456 9, 272 pp., £ 18,99

NELLEKE NICOLAI

Bothered by alligators is het laatste in de reeks van werken van de Britse psychoanalytica Marion Milner die recent heruitgegeven werden. Net zoals haar vorige werk is het een combinatie van een dagboek en een zoektocht naar de meer universele betekenis van innerlijke beelden. Voorbeeldig uitgegeven, compact ingeleid, met veel bijzondere illustraties, begint dit boek met een wonderbaarlijke vondst: op haar negentigste trof ze tussen haar papieren een boekje aan met tekeningen van haar zoon. Hij maakte die op zijn zevende op school. Daarbij lag nog een eigen dagboekje dat ze bijhield van zijn uitspraken van zijn tweede tot zijn negende. Ze liet beide uittypen en toonde ze aan collega's van The Squiggle Society, die haar aanraadden ze te publiceren. Milner vond dat ze dat niet kon doen zonder toestemming van haar intussen zestigjarige zoon. Hij gaf die grif en zo kwam

dit boek tot stand.

Het bestaat uit haar eigen autobiografische notities, haar dagboek en de geïllustreerde verhalen van J. (John), met haar eigen commentaar en reacties erbij. Alleen dat al is de moeite waard, omdat ze de tekeningen zorgvuldig analyseert en toetst aan haar eigen herinneringen en dagboek aantekeningen. De tekeningen over boten, huizen, dieren, vuur, kranen en vuurtorens vertellen hoe het jongetje zich destijds voelde, ten opzichte van haar, zijn zieke vader, het vertrek van zijn eerste nanny, het beleven van zijn lichaam en het geslachtsverschil. Hij worstelt met boze en vijandige gevoelens. Het *Bothered by alligators* verwijst naar een gesprekje dat ze afluisterde waarin de vierjarige John zei: 'Arme Sara (de werkster). Vallen de krokodillen je lastig?', juist in de tijd dat hij bezig was met bijten, boos worden en lief willen zijn. Het aardige is dat ze de tekeningen in haar interpretaties niet vastpint in de rond 1990 vigerende psychoanalytische theorieën. Integendeel: ze geeft een fris en helder beeld van zijn worstelingen met zijn eigen lichaam, de wens om zelf kinderen te kunnen krijgen en te maken, de behoefte zijn vader te bewonderen én weg te willen werken. Ze ziet zijn behoefte aan hulp bij ontwikkelingstaken als het zindelijk worden, en dat hij nadenkt over haar huwelijk, dat toen al slechter begon te worden. Ze relateert de tekening van een dode poes ook aan haar afwezigheid en haar eigen onvermogen adequaat op zijn vragen in te gaan. Zo was ze voor haar werk een tijd in Spanje en verzuumde ze te reageren op een brief van hem waarin hij nauwelijks verholten laat merken hoe hij haar mist. Dan komt de volgende stap. Ze duikt in haar eigen beelden en probeert uit te vinden hoe haar zoon ook reageerde op haar eigen 'ghosts in the nursery': de luisteraars uit het gedicht *The listeners* van Walter de la Mare. Dit gedicht gaat over een leeg huis met daarin vage, stille gestalten die niet kunnen reageren op de klopping op de deur van een ruiter die aan komt rijden. De ruiter vertegenwoordigt het leven en de buitenwereld. Ze

associeert dit gedicht met een collage die ze eerder maakte, waarin vergelijkbaar vage gestalten, wachtend en in stilte gevangen, niet in beweging kunnen komen. Dit brengt haar op de onverwerkte en niet geanalyseerde verhouding met haar vader, die overspannen was toen zij klein was, en op haar ongelukkige moeder. Men vermoedt dat haar vader een schizofrene ontwikkeling doormaakte. Dan volgt een verdrietige beschrijving van haar niet geheel geslaagde analyse bij Winnicott. Deze werd bemoeilijkt doordat zij een patiënte in analyse had die bij de Winnicotts in huis woonde. De laatste aantekeningen komen terug op het thema van verboden gevoelens van boosheid. Het boek is niet af: haar laatste hoofdstuk beschrijft een zoektocht naar die bijzondere ruimte van de psychische ervaring, waaraan zowel de externe als de innerlijke realiteit bijdragen. Dit noemt zij de plaats waar ervaring en betekenis elkaar raken of zelfs deels overlappen. Het is Winnicott's intermediaire ruimte, en ik vroeg me af wie nu eigenlijk wie had beïnvloed. Milner schreef hier namelijk in de jaren dertig al over. Dat de laatste hoofdstukken meanderend zijn en nogal wat herhalingen bevatten komt doordat de bezorgster en biografe, Emma Letley, Milners aantekeningen heeft gelaten zoals ze waren. Marion Milner werd in 1998 dood in bed gevonden met op haar schoot nog de aantekeningen over William Blake waarmee ze bezig was geweest. Voor iedereen die geïnteresseerd is in de kindanalyse maar ook voor degenen die gefascineerd zijn door het vermogen te verbeelden is dit een aardig en illustratief en zeer leesbaar werk.

Impressies van een durver

Bespreking van

Christopher Bollas & Sacha Bollas (2012). *Catch them before they fall — The psychoanalysis of breakdown*. Hove/New York: Routledge, ISBN 978 0 415 63720 6, 143 pp., £ 16,99

CHRISTINE FRANCKX

Het nieuwe boekje van Christopher Bollas, *Catch them before they fall*, is interessant om twee tegenstrijdige redenen: het brengt de dreigende psychotische decompensatie, in al zijn dringende zorgbehoefte, onder de aandacht van de analyticus, maar tegelijk misleidt het door de in mijn ogen onrealistische aanpak die Bollas voorstelt; hij schijnt deze zelf toe te passen in dergelijke omstandigheden.

Een ervaren clinicus als Bollas kan op overtuigende wijze de eerste symptomen van een breakdown tijdens een analytisch proces opmerken. Dat verdient respect! Dit boek handelt niet over de analytische praktijk in een klinische setting, waar psychotische decompensatie een bekend fenomeen is waarop de clinicus steeds voorbereid is. De boodschap van Bollas is in dit werkje wel degelijk gericht tot de psychoanalytische practicus met analytanten op de sofa, of ten minste in hoogfrequente psychotherapie. Hij onderscheidt twee types 'breakdown': het eerste betreft patiënten die ongewild alarmsignalen uitzenden die meestal slechts achteraf een aanwijzing waren dat er iets aan het mislopen was. Het gaat dan om identiteitszwakke analysanten, vaak geconstrueerd op een vals zelf, die in de overgangsfase van het loslaten van dit beschermende, valse zelf, en in afwachting van een solide waar zelf, de controle over zichzelf verliezen. Bollas beschrijft hoe men een toenemend gevoel van hulpeloosheid, grote twijfel, langdurige stiltes en uitgesproken aarzeling te spreken opmerkt, die 'anders' aanvoelen dan men tot dan toe gewend was